

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Економічна безпека є однією з найважливіших складових елементів національної безпеки, відображаючи причинно-наслідковий зв'язок між економічною міцністю країни, її військово-економічним потенціалом та національною безпекою.

У науковій літературі є багато поглядів на визначення поняття «економічна безпека держави». Визначення вітчизняних та зарубіжних фахівців відрізняються різноманітністю підходів і суттєво розбігаються за змістом.

Як відомо, вперше запровадив термін «економічна безпека» та актуалізував цю проблему в умовах світової глобальної кризи президент США Франклін Рузвельт. У подальшому це питання розглядалося у працях відомих американських вчених Дж. Кенана, Х. Моргентау. Головні завдання у досягненні економічної безпеки країни вони вбачали у зміцненні конкурентоспроможності національного виробництва, дотриманні торговельних переваг, забезпеченні переваг національної економіки на світових ринках, а також захисті інтересів держави у технологічних сферах.

Відносно більш гуманістичний підхід притаманний японським вченим, які вбачали в економічній безпеці держави таку її поведінку, за якої країна не мала б ворогів (С. Окіта), а для цього варто створити сприятливі умови для імпорту в країну, зміцнення національної валюти, розвитку стратегічної інвестиційної політики.

Сьогодні економічна безпека будь-якої країни – це загальнонаціональний комплекс заходів, спрямований на стійкий розвиток і вдосконалення її економіки, котрий обов'язково включає також механізм протидії зовнішнім і внутрішнім погрозам або ризикам, часто супутнім діяльності держави як суб'єкта фінансових відносин.

Загалом стан економічної безпеки держави характеризує:

1. загальний рівень економіки країни;
2. наявність і рівень погроз державі, суспільству й особі;
3. ефективність економічної політики держави та державного регулювання економіки;
4. повноту реалізації функції держави.

Також економічна безпека оцінюється за певними критеріями - показниками-індикаторами. Найважливішими з них є:

- структура ВВП, обсяг і темпи розвитку промисловості, обсяг і динаміка інвестицій;
- природно-ресурсний виробничий і науково-технічний потенціали країни; ефективність використання ресурсів;
- конкурентоспроможність економіки на внутрішньому та зовнішньому ринках;
- темпи інфляції;
- рівень безробіття;

- якість життя, ступінь диференціації доходів, забезпеченість населення матеріальними благами й послугами;
- дефіцит бюджету та державного боргу;
- енергетична залежність;
- інтегрованість у світову економіку.

Важливе значення для економічної безпеки мають не самі критеріальні показники, а їх порогові значення, тобто граничні величини, перевищення яких загрожує економічній безпеці.

Більшість дослідників економічної безпеки дійшли висновку, що основними структурними елементами економічної безпеки, які необхідно застосувати при аналізі економічної безпеки України, є такі:

- сировинно-ресурсна безпека;
- енергетична безпека;
- фінансова безпека;
- соціальна безпека;
- інноваційно-технологічна безпека;
- продовольча безпека;
- зовнішньоекономічна безпека.

Проблема аналізу стану економічної безпеки України досліджували у працях такі сучасні економісти, як М. Єрмоленко, В. Гайдук, В. Мунтіян та ін. Але в умовах світової економічної кризи проблема економічної безпеки України набуває особливого значення, потребує подальшого аналізу та дослідження.

Сутність економічної безпеки розкривається в системі критеріїв, показників та порогових значень. При цьому, перш за все, необхідно класифікувати загрози. Під загрозами економічної безпеки розуміють чинники, які роблять неможливими чи значною мірою ускладнюють процес реалізації національних інтересів, чим створюють загрозу для життєзабезпечення нації, її соціально-економічної та політичної системам. Виявлення загроз та їх усунення повинно бути пріоритетними елементами економічної політики держави.

Основним критерієм економічної безпеки держави є здатність її національної економіки зберігати чи швидко відновлювати критичний рівень суспільного відтворення в умовах припинення зовнішніх поставок чи кризових ситуацій внутрішнього характеру.

Протягом малоефективних економічних реформ 1991-2010рр. виникла та існує значна кількість проблем економічного та соціального характеру, які в комплексі суттєво впливають на стан економічної безпеки. Насамперед до цих проблем слід віднести науково необґрунтовану реструктуризацію та хаотичне реформування галузей народного господарства, неконтрольовані і неефективні приватизаційні процеси, що призвели до величезної зовнішньої заборгованості, руйнування стабільних зв'язків і традицій в освіті, медицині, культурі та правоохоронній системі. На мою думку, саме ці та інші негативні явища, які відбувалися і відбуваються в Україні, ставлять економічну безпеку нашої країни під загрозу, демонструючись значним падінням виробництва, збільшенням економічної залежності від інших держав та міжнародних організацій, масовим збідненням населення через некерованість інфляції, відтоком розумового потенціалу нації та погіршенням демографічної ситуації в країні.

Україна є державою, яка межує з 7 країнами, це означає те, що важливим є визначення ступеня залежності основних засобів забезпечення економічної безпеки України від специфіки здійснення зовнішньоекономічної політики та транскордонного співробітництва з цими країнами. На даному етапі відносини між країнами-сусідами є специфічними, так як їх можна розділити на три основні напрями реалізації:

1) співробітництво, яке відбувається на кордонні України з країнами членами ЄС;

2) співробітництво у пострадянському прикордонні з колишніми радянськими республіками;

3) Прибережна співпраця між Україною та Туреччиною.

У сучасному глобалізованому світі власна безпека становить визначальну складову політики кожної держави. Я вважаю, що доцільним для вирішення проблем національної економічної безпеки необхідно проаналізувати внутрішні та зовнішні чинники впливу на економіку.

Щодо внутрішніх чинників вирішального значення для забезпечення економічної безпеки України набуває державна структурна політика та її інституційне забезпечення. Насамперед це означає оптимізацію форм власності, проведення науково обґрунтованої і досконалої податкової реформи та формування прошарку ефективних власників і стратегічних власників. Світовий економічний досвід доводить, що організаційно-інвестиційною базою цих процесів є макротехнології і міжгалузеві виробничі комплекси. Саме вини є передумовою конкурентоспроможної структурно-промислової політики.

Зовнішні чинники значного впливу на економічну безпеку країни стосуються всіх сфер зовнішньоекономічної діяльності України – торгівлі, інвестування, кредитування, а також трудової міграції. На сьогодні $\frac{3}{4}$ експорту України становлять товари, які є або сировиною, або напівфабрикатами з невисокою доданою вартістю. Тому на реалізацію таких товарів не впливає технологічний рівень виробництва та якісні характеристики конкурентоспроможності.

Погіршення умов зовнішньої торгівлі України у 2009 році свідчить про збільшення диспаритету між експортними та імпортними цінами. Аналіз динаміки індексу умов зовнішньої торгівлі України показав, що до 2000 року умови торгівлі були сприятливими, далі почалася негативна тенденція, у 2006 році індекс дорівнював 0,84, у 2007 році він дещо підвищився через зростання світових цін на металургійну продукцію, у 2008 році – знову пішов вниз. Але на початку 2010 року у зв'язку з поживавленням світового попиту на вітчизняну продукцію обсяги експорту збільшились на 24,6%, імпорту – на 20,7%, що дозволило скоротити від'ємне сальдо, яке відображає наявність проблем із рівнем конкурентоспроможності національних товарів (робіт, послуг), та дещо підвищити коефіцієнт покриття та індексу умов торгівлі.

Слід зазначити, що між структурою зовнішньої торгівлі країни та рівнем її соціальної безпеки, що вимірюється індексом людського розвитку, існує зв'язок. Згідно зі Звітом Human Development Report 2010 Україна посіла 75-те місце, як країна з середнім рівнем людського розвитку, серед 182 країн світу. Таким чином впливає ще одна проблема економічної безпеки – трудова міграція, в пошуках кращих умов життя та більш високооплачуваної роботи. Згідно з результатами соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН

України, на роботу за кордон хоча б раз виїжджали близько 10% дорослого населення України.

На сьогоднішній день Україна є однією з найбільших країн-донорів робочої сили в Європі. Незважаючи на те, що з розвитком української економіки покращилася ситуація на ринку праці і підвищився рівень життя населення, до європейських стандартів все ще далеко. Залишається значним розрив у рівнях оплати праці в Україні та зарубіжних країнах (особливо у перерахунку на іноземну валюту за офіційним курсом), що спонукає українських громадян шукати роботу за кордоном. Трудова міграція, як масове явище, не сприяє наповненню пенсійного і соціального фондів через відсутність відрахувань від заробітної плати заробітчанин. Вона призводить до втрати кваліфікації, оскільки особи з високим рівнем професійної підготовки здебільшого виконують за кордоном малокваліфіковану роботу. Щорічно в країну від мігрантів надходить 4,5 млрд. дол. на рік, що перевищує суму іноземних інвестицій. Але лише 3,6% заробітчанин організовують власну справу.

На мою думку, важливим зовнішнім впливом на національну економічну безпеку є специфіка обсягів і структура іноземного інвестування. Насамперед потрібно розглядати якість інвестування. По-правильному інвестиції повинні залучатися у перспективні й пріоритетні господарські проекти, які виробляють конкурентоспроможні товари. Якщо це не реалізовувати на практиці, то в Україні і надалі випускатиметься нерентабельна продукція, наприклад хімічна та металургійна промисловості, які надходять на малоприбуткові ринки переважно через бартерні схеми.

Необхідно сказати, що у більшості секторів економіки спостерігається тенденція до нарощування заборгованості, тобто країна повертає іноземним кредиторам менше ніж позичає. Надмірно високий тягар зовнішнього боргу, несвоєчасне здійснення платежів по ньому складають значні перепони в функціонуванні національної економіки, підбивають можливість проведення незалежної економічної політики і, відповідно, є фактором, який може впливати на економічну безпеку країни. Зростання рівня нагромадження зовнішньої заборгованості в Україні та значна питома частка ресурсів, які відволікають на його обслуговування, зумовлюють дедалі гостріший характер проблеми зовнішньої заборгованості. Наявність державного боргу, його розміри, розміщення і методи погашення прямо чи опосередковано впливають на всі сторони економічного життя країни. На сьогоднішній день зовнішня заборгованість на одного жителя України перевищила \$268.

Але поряд з усіма проблемами України є кому і чому протегувати. Мінеральна сировина, що добувається в Україні, оцінюється в 2,9-3,8 % світових запасів і в більш \$15 млрд. Навіть у теперішньому стані вітчизняна промисловість виробляє 5% світової мінеральної сировини і продукції її переробки. Серійне освоєння принципово нових моделей літаків АН-70, АН-140, АН-38, які вважають найперспективнішими моделями ХХІ століття, реалізація унікального міжнародного проекту – програми ракетно-космічного комплексу “морський старт” і “Глобал стар”, де застосовується вітчизняні ракетноносії “Зеніт” і “Циклон”. З 22 базових технологій ракетно-космічної галузі Україна володіє 17. В промисловому комплексі функціонують 500 конструкторсько-технологічних та наукових організацій, у яких працює понад 65 тис. наукових працівників і 7,7 тис. кандидатів та докторів наук.

Один з батьків теорії постіндустріального суспільства Даніель Белл виділяє технологічні «сходи», по яким піднімаються країни у своєму економічному розвитку. По Беллу, ці «сходи» складається з таких щаблів:

- 1) ресурсна база (сільське господарство і гірничодобувна промисловість);
- 2) легка промисловість (текстильна, взуттєва й ін);
- 3) важка промисловість (металургія, суднобудування, автомобілебудування, машинобудування);
- 4) високі технології (вимірювальні прилади, оптика, мікроелектроніка, комп'ютери, телекомунікації);
- 5) галузі, що базуються на наукових досягненнях майбутнього – біотехнології, матеріалознавстві, космічних дослідженнях».

Я вважаю, що Україна має всі підстави для реалізації нової економічної парадигми з огляду на наявність потужного внутрішнього технологічного потенціалу. Саме від того, наскільки правильно визначені національні інтереси і наскільки послідовно та рішуче державне керівництво їх відстоює у внутрішніх і зовнішніх стосунках, залежить добробут нації та стан її національної безпеки.

Для того щоб забезпечити економічну безпеку країни в умовах світової економічної кризи, необхідно вжити невідкладних заходів зі зміцнення економічної системи країни, основними з яких повинні бути наступні:

1. колосальні інвестиції в модернізацію економіки, які багаторазово перевищують її можливості нагромадження;
2. кредитування реального сектора економіки і інфраструктурних проектів;
3. пряме кредитування Нацбанком стратегічних підприємств: атомних електростанцій, підприємств металургійної, нафтохімічної і вугільної промисловості;
4. обґрунтування збалансованості програми не одиничних, а системних рішень по подоланню джерел слабкості української економіки;
5. розумна реструктуризація економіки;
6. розумні рамки дефіциту державного бюджету;
7. реалістичність в плануванні пенсій, допомоги і стипендій;
8. створення дієвих механізмів реалізації цієї програми, визначення механізмів контролю і відповідальності.

Сьогодні велику актуальність набуває забезпечення економічної безпеки країни, що пов'язано переважно з політичною нестабільністю та напруженою обстановкою, якою характеризується сучасний стан України як держави. Тому досягнення стабільності є найважливішим завданням Уряду, і насамперед – у сфері економіки. І першочергово завдання у цьому зв'язку – забезпечення економічної безпеки країни.

Література

1. Бесчастний А. В. Економічна безпека України у контексті світової економічної кризи / А.В. Бесчастний // Економіка і держава. – 2009. - №15. – С.67-69.
2. Чучка І.М. Транскордонне співробітництво в контексті економічної безпеки України / І. М. Чучка, Р. І. Молдавчук // Актуальні проблеми економіки. – 2010. - №9(111). – С. 92-98.
3. Третяк В.В. Економічна безпека : сутність та умови формування / В.В. Третяк // Економіка і держава. – 2010. - №1 – с.6-8.
4. <http://www.ukrstat.gov.ua>